

सोरियासिसचा संधिवात

डॉ. श्रीकांत वाघ *

३-४ वर्षांपूर्वी चाकाच्या खुर्चीत बसवून एका तरुण मुलाला माझ्याकडे आणला होता. अंगभर सोरियासिस. गुडघे, कोपर आखडलेले. उभे रहाता येत नव्हते. जोडीला प्रचंड वेदना. इतक्या वर्षांच्या जीर्ण आजाराने सांधे वाकडे झाल्यावर न्हुमॅटॉलॉजिस्ट तरी काय करणार. लोक मोठ्या आशेने आले होते. मी काहीतरी समाधान करायचे म्हणून वेदनाशामक औषध लिहून दिले. पुन्हा मी त्याला कधीही पाहिले नाही.

भारतात सोरियासिस त्वचाविकाराचे प्रमाण सुमारे एक टक्का इतके आहे. सोरियासिसमध्ये त्वचा सुजून लाल होते आणि त्यावर माशाच्या खवल्यांप्रमाणे रुपेरी पांढरट कोंडयासारखे पापुद्रे येतात. आधी अशी छोटी छोटी चकंदळे उठतात व नंतर ती एकत्र येउन मोठा डाग होतो. शरीरात डावी-उजवीकडे एकसारखे येणारे सोरियासिसचे डाग गुडघे, कोपर, कंबर, हातापायांचे तळवे तसेच डोक्यावर - विशेषतः कानामागे येतात. केसात कोंडा फार होतो. नखांनाही सोरियासिस होतो. त्याने नखांना सूक्ष्म खड्डे पडतात, नखे पिवळट होतात. नखाखालची त्वचा जाडसर होते. कधी आडव्या रेषा येतात तर कधी नखाचा नाश होउन नख सुटून निघते. सोरियासिस कधी वाढते - बहुधा थंडीच्या दिवसात - तर कधी आपोआप कमी होते. सोरियासिसच्या दोन अॅटॅक मधील काळ कधी काही महिन्यांचा तर कधी काही वर्षांचाही असू शकतो. असे चक्र आयुष्यभर सुरु राहते. सुमारे ४०% रोग्यांचा सोरियासिस आनुवंशिक असतो. सोरियासिस सामान्यतः पूर्ण बरा होत नाही.

सोरियासिस स्त्री-पुरुषांना सारख्याच प्रमाणात चाळीशीच्या आसपास होतो. तरुणांना तसेच लहान मुलांनाही सोरियासिस होऊ शकतो. सोरियासिसच्या २५% रुग्णांचे सांधे दुखतात, तर ५% रुग्णांना सुजेचा आमवात होतो. सोरियासिसचा आमवात हा न्हुमॅटॉईड आमवातापेक्षा अगदी वेगळा आहे आणि तसा तो लवकर ओळखता आला पाहिजे. त्वचेवर सोरियासिस नसतानाही कधी आमवात आधी सुरु होतो व नंतर सोरियासिस उद्भवते. अशावेळी कधी जवळच्या नातेवाईकांपैकी कोणाला तरी सोरियासिस असल्याचे सापडू शकते. कधी कधी सोरियासिसचा छोटसा लक्षातही न येणारा डाग नाभी, नितंब तसेच काखेत किंवा डोक्यात एखाद्या ठिकाणी असतो. ४० वर्षांची एक मुसलमान स्त्री मला आठवते. अंगभर बुरखा. तिचे सांधे तपासताना सोरियासिसची शंका आल्यावर मी तिला बुरखा उतरवायला सांगितले. बरेच शोधल्यावर कानामागे एक छोटसा डाग सापडला.

सोरियासिसच्या आमवातात विशेषतः गुडघे, घोटे आणि पावलाचे सांधे सुजून लालसर होतात आणि खूप दुखतात. सामान्यतः एकावेळी चार-पाच पेक्षा कमी सांधे सुजतात. त्यामध्ये उजवी डावीकडे एकसारखेपणा नसतो. हातापायाच्या बोटांचेही विशेषतः टोकाकडचे सांधे सुजतात. सुजेमुळे रक्तप्रवाह वाढतो व सांध्याच्या आजू-बाजूला हाडही वाढते. त्यामुळेच न्हुमॅटॉईड आमवातापेक्षा ही सूज काहीशी घट्ट असते. सांध्याच्या आतली सूज फार जास्त असली तर सांध्याचा पूर्ण नाश होऊन सांधा वेडावाकडा होऊ शकतो. एखाद्या सांध्यापेक्षा हाताचे

किंवा पायाचे संपूर्ण बोट सुजून लालसर होणे हे सोरिया-सिसच्या आमवाताचे एक वैशिष्ट्य. कधी सोरियासिसमुळे मणक्यांचे सांधेही सुजतात. अशावेळी सुजेमुळे कंबर तसेच पाठीमध्ये दुखण्यासोबत कडकपणाही असतो

स्नायू हाडांना जोडला जाताना दोरखंडासारखा टेन्डॉन बनतो. टाचेच्या मागचा असाच टेन्डॉन सुजला (Tendonitis, Tenosynovitis) की तेथे फार दुखत राहते आणि पाउल टाकणेही मुश्किल होते. अशीच सूज हात, तळवा आणि पावलाच्या ठिकाणी येऊ शकते. टेन्डॉन जेथे हाडाला जोडला जातो त्या ठिकाणी हाडाला लागून येणारी सूज हे ही आणखी एक वैशिष्ट्य. त्यामुळे गुडघा, खुबा, खांदे अशा ठिकाणी ही दुखत राहते.

सोरियासिसचा आमवात हा सांध्यांचा आजार असला तरी त्यासोबत इतर अनेक अवयवांची लक्षणे निर्माण होऊ शकतात. त्यात डोळा लाल होऊन दुखणे हे विशेष गंभीर लक्षण आहे. कधी आतड्याला सूज येते तर कधी हृदयावर परिणाम होतो. स्थूलता, मधुमेह, ब्लडप्रेसर, रक्तात चरबी वाढणे, रक्तवाहिन्यांवर परिणाम होऊन हार्टअटॅक येणे व पर्यायाने आयुष्य कमी होणे असे सारे काही सोरियासिस सोबत येते. त्वचेच्या सुजेमुळे अनेकांचे युरिक अॅसिड वाढते व विनाकारण गाउटसाठी उपचार केले जातात.

त्वचेवर सोरियासिस नसतानाही हा संधिवात ओळखणे हे कौशल्याचे काम आहे. रक्तात न्हुमॅटॉईड फॅक्टर बहुधा सापडत नाही. एक्सरेत सांध्याच्या आजुबाजूला हाडांची थोडीशी वाढ कधी कधी दिसते. इतर तपासण्यांचा मात्र फारसा उपयोग होत नाही. इतर कोणत्याही आजारा-प्रमाणे लवकर निदान झाले तरच योग्य उपचार होऊ शकतो, अनावश्यक तपासण्या होत नाहीत, वेळ वाचतो आणि सांध्यांचा नाश टळू शकतो.

सोरियासिस आमवातासारख्या जीर्ण आजारामध्ये जगण्याची गुणवत्ता कमी होते. सहजपणे नित्यनेमाची कामे

जमत नाहीत. त्वचेची विद्रूपता व सांध्यांचे व्यंगांमुळे असे रोगी समाजात मिसळण्याचे टाळू लागतात. आजाराशी जमवून घेताना २५ % रुग्णांचे मानसिक संतुलन बिघडून एकाकीपणा, उदासीनता व नैराश्य येते. इतर सामाजिक प्रश्नही निर्माण होतात. एका तरुण मुलीचा सोरियासिस संधिवात मी बरा केला. तिच्या घरचे लोक मला जेव्हा 'हिच्यासाठी तुमच्या सोरियासिसच्या पेशंटमधला एखादा वर शोधा' असे म्हणाले तेव्हा मात्र मी निरुत्तर झालो.

हजारो वर्षांच्या आपल्या आयुर्वेदात सोरियासिस हा कुष्ठचा एक प्रकार वर्णन केला आहे. किटिभकुष्ठ माशाच्या खवल्यांसारखे दिसते. किटिभकुष्ठाच्या संधिवाताचे मात्र तेथे वर्णन नाही. आधुनिक वैद्यकात पहिली केस १८१८ साली आली तर दुसरी १८८८ साली, त्यानंतर १९७३-७४ मध्ये काही पेपर्स प्रसिद्ध झाले. गेल्या वीस पंचवीस वर्षात मात्र सोरियासिस संधिवाताच्या माहितीत मोठी भर पडली आणि गेल्या ७-८ वर्षात आलेल्या नव्या औषधांमुळे उपचारात ही क्रांती झाली. मेथोट्रेक्सेट हे या संधिवाताचे एक महत्वाचे औषध, त्याने त्वचेचा आजारही कमी होतो. सल्फासॅलझिन आणि लेप्लुनोमाइड या औषधांनी संधिवात कमी होत असला तरी त्वचेवर मात्र फारसा परिणाम दिसत नाही. त्वचेच्या आजारांसाठी स्थानिक उपचार (मलम, अल्ट्राव्हायोलेट किरण, सोरालेन) त्वचारोगतज्ञांच्या सल्ल्याने करतात. एकूणच या आजाराची चिकित्सा त्वचारोगतज्ञ आणि संधिवाततज्ञ (न्हुमॅटॉलॉजिस्ट) यांनी मिळून केली पाहिजे.

उपचारांचा उपयोग होत आहे की नाही हे ठरवण्यासाठी आता मार्गदर्शक तत्वे उपलब्ध आहेत. आजार फार गंभीर असेल (५ पेक्षा जास्त सांधे, १० % पेक्षा जास्त त्वचा इ.) व मेथोट्रेक्सेट किंवा इतर औषधांनी जेव्हा सांध्यांची सूज कमी होत नसेल तेव्हा इटानरसेप्ट, इन्फ्लिक्सिमॅब किंवा अँडॉल्युमिम्ब अशी नवी औषधे वापरतात. त्यामुळे ६० % रुग्णात तीनेक महिन्यात चांगला

आराम पडतो. मणक्यांच्या आमवातात तसेच टेन्डॉनच्या सुजेसाठीसुद्धा हीच औषधे उपयोगी ठरतात. मात्र ती फार महाग आहेत. गेल्या सहा वर्षात माझ्या एकाच पेशंटने दरमहा ५५ हजाराचे इटानरसेप्ट घेतले. तो या ट्रीटमेंटसाठी अबु धाबीहून मुद्दाम पुण्यात येऊन राहिला होता.

फार सुजलेल्या सांध्यात स्टिरॉइडचे इंजेक्शन देतात. त्यामुळे लवकर आराम पडतो. बोट सुजले तर तेथेही असेच इंजेक्शन देतात. वेदनाशामक औषधे लागतातच. ड जीवनसत्व तसेच कॅल्शियम हे ही आवश्यक आहे. दारू सोडली पाहिजे. धूम्रपान करता कामा नये. ब्लडप्रेसर तसेच मानसोपचाराच्या काही औषधांमुळे सोरियासिस वाढते. ती टाळावीत. क्वचित सांध्यासाठी ऑपरेशनही लागते. नियमित व्यायाम तसेच मनःशांती आवश्यक आहे. आहाराचे नेमके पथ्य नाही. आहार संतुलित आणि पौष्टिक असावा. पाणी भरपूर प्यावे. सुती कपडे घालावेत.

वजन नियंत्रणात राहिलेच पाहिजे. सोरियासिससाठी पर्यायी वैद्यकपद्धतींच्या अनेक जाहिराती दिसतात. त्यांना अद्याप वैज्ञानिक आधार नाही. पैसेही फार वाया जातात.

गेल्या ३० वर्षात सोरियासिस संधिवाताचे प्रमाण वाढत चालले आहे. या सारख्या जीर्ण आणि वारंवार उदभवणाऱ्या आजारात पेशंट तसेच त्याच्या नातेवाईकांचे आजाराविषयी प्रशिक्षण फार महत्वाचे असते. आजार समजावून घेतला म्हणजे त्यासोबत जगणे सोपे होते. अशा रुग्णांना आधार दिला पाहिजे. यासाठीच अमेरिकेत सोरियासिस फाउंडेशन तर युरोपात 'पापा' सारख्या संस्था काम करित असतात. भारतातही चेन्नईला अशी एक संस्था आहे. देशोदेशींच्या अशा संघटनांचा एक महासंघही आहे. २९ ऑक्टोबरला जगात सगळीकडे जागतिक सोरियासिस दिवस साजरा केला जातो. भारतातल्या सुमारे सव्वा कोटी रुग्णांसाठी काहीतरी मोठे कार्य केले पाहिजे.